

LIDIA PRZYMUSZAŁA 
UNIwersytet Opolski, Opole
lprzymusza@uni.opole.pl

GWAROWE FRAZEOLIZMY OKREŚLAJĄCE WIEK CZŁOWIEKA (NA PRZYKŁADZIE MATERIAŁU ŚLĄSKIEGO)

Słowa kluczowe: Śląsk, frazeologia gwarowa, pole tematyczne, wiek człowieka

Keywords: Silesia, dialectal phraseology, thematic fields, age of Man

W strukturze semantycznej języka określenia wieku i etapów życia człowieka zajmują istotne miejsce. Pokazują to słowniki tematyczne poszczególnych odmian polszczyzny, a także tematyczne słowniki frazeologiczne. Przykładowo w *Słowniku polszczyzny potocznej* Janusza Anusiewicza i Jacka Skawińskiego w dwóch mikropolach *Nazwy, określenia człowieka* (makropole CZŁOWIEK) oraz *Czas* (makropole CZAS, PRZESTRZEŃ, MIARA) łącznie odnotowano 103 jednostki (leksemy i związki frazeologiczne), będące określeniami wieku człowieka i różnych etapów jego życia (Anusiewicz, Skawiński 1996: 17–27, 300–302). *Słownik eufemizmów polskich* Anny Dąbrowskiej (2005) określił takich rejestruje 31¹; *Szkolny słownik tematyczny języka polskiego nie tylko dla uczniów* Małgorzaty Iwanowicz i Edwarda Polańskiego (2011) około 100²; *Słowniki frazeologiczne w układzie tematycznym i alfabetycznym* pod red. Alicji Nowakowskiej (2003) gromadzi 19 frazeologizmów³; kilkanaście odnotowanych zostało także w słowniku frazeologicznym Katarzyny Mosiołek-Kłosińskiej i Anny Ciesielskiej (2001)⁴.

Zwykle określenia te gromadzone są w mikropolu WIEK, będącym składową nadrzędną pola CZŁOWIEK⁵.

¹ Określenia odnotowane w makropolu CECHY FIZYCZNE CZŁOWIEKA, mikropole *Określenia wieku*, s. 31–34.

² W słowniku tym subpole *Etapy życia człowieka*, znajdujące się w polu CZŁOWIEK, podzielono na grupy tematyczne: wiek, dzieciństwo, dorastanie, młodość, dojrzałość, starość, życie i śmierć, pokolenie (s. 98–109).

³ Makropole CZYNNOŚCI I STANY FIZYCZNE, mikropola *Wiek* (s. 69–70) oraz *Śmierć* (s. 71–73).

⁴ Makropole CZŁOWIEK, mikropole *Życie i śmierć*, s. 391.

⁵ Na temat struktury tematycznych słowników frazeologicznych języka polskiego i koncepcji opisu zgromadzonych w nich związków frazeologicznych (na przykładzie pola seman-

Kwestii wieku człowieka poświęcono także nieco uwagi w artykułach naukowych. Zwłaszcza starość człowieka, a w szczególności bliska starości tematyka śmierci, była w centrum zainteresowań nie tylko polskich, ale również ukraińskich i rosyjskich językoznawców (np. Tambor 1988; Niewiara 1995; Wolny 2003; Przymuszała 2007; Блинова 2009; Поліщак 2010; Калько 2012; Nikołajczuk 2014). Artykuły podejmujące tę problematykę dotyczyły głównie językowego obrazu starości bądź śmierci i – w całości lub częściowo – poświęcone były analizie związków frazeologicznych odnoszących się do określonego etapu ludzkiego życia. Natomiast nigdy jeszcze przedmiotem naukowego oglądu nie uczyniono gwarowych związków frazeologicznych będących określeniami wieku.

Celem niniejszej pracy jest zatem semantyczno-formalna analiza wybranej grupy związków frazeologicznych odnotowanych w gwarach śląskich tworzących pole tematyczne o ogólnym znaczeniu WIEK I ETAPY ŻYCIA CZŁOWIEKA.

Materiał, liczący blisko 150 związków frazeologicznych, zebrany został na podstawie *Słownika frazeologizmów i typowych połączeń wyrazowych w gwarach śląskich* mojego autorstwa (SFŚl), po części wyekscerpowany także z opublikowanych do tej pory tomów *Słownika gwar śląskich* pod red. Bogusława Wyderki (Wyderka 2000–2017) oraz kartoteki tegoż słownika.

Zgromadzone frazeologizmy powiązane wspólnym znaczeniem określającym trwanie życia ludzkiego od dzieciństwa, poprzez młodość, dojrzałość, aż po starość i śmierć podzielić można na pięć podpól: *Dzieciństwo*, *Wczesna młodość*, *Dojrzałość*, *Starzenie się / Starość*, *Umieranie*⁶.

W pierwszym z omawianych podpól właściwie poza wyrażeniami sytuującymi w czasie, jak: *od malutkości*, *od chłopca*, *od małego*, *od małości*, *od mału*, *jako dziecko*, *za bajtla*, *za bajtlów*, *za dzieci*, *za dziecia*, *za dziecka*, *za chłopca*, *za synka*, *za szkalców*, zaskakujący jest brak frazeologizmów nazywających małe dzieci i określających wczesny etap życia. To pole wypełniają przede wszystkim niezwykle liczne gwarowe leksemy z głównym semem ‘małe dziecko’, co pokazuje cykl artykułów Marzeny Muszyńskiej (2010, 2011a, 2011b, 2012) objęty wspólnym tytułem *Określenia nazywające dzieci w gwarach Śląska*, w którym badaczka omówiła około 450 leksemów.

Zdecydowanie liczniejszą grupę stanowią związki odnoszące się do kolejnego etapu życia człowieka, jakim jest wczesna młodość, np.: *w młodości*, *w młodych latach*, *z młodu*, *za młodu*, *za młodych lat*, *za dziewuchy*, *za frelki*⁷, *za młodego*

tycznego Wiek człowieka i etapy jego życia) pisała Gabriela Dziamka-Lenart w artykule pt. *Frazeologizmy określające wiek człowieka w tematycznych słownikach frazeologicznych języka polskiego* (2008: 121–128).

⁶ Zob. podział pola *Bieg życia* w koncepcji podziału tematycznego słownictwa współczesnej polszczyzny Barbary Batko-Tokarz (2019: 182–183).

⁷ Wyrażenie to oprócz znaczenia ‘w młodości, będąc dziewczyną’ znaczy również ‘w latach panińskich’.

chłopca, za czyichś czasów, za czyichś młodych roków, za mnie. Należące do tego pola wyrażenia i zwroty o charakterze metaforycznym i metonimicznym wskazują zwykle na typowe cechy związane z wiekiem, jak niedojrzałość, niesamodzielność, naiwność, brak doświadczenia, brak możliwości samodzielnego podejmowania decyzji czy zależność od rodziców (zwłaszcza od matki): *być przy maminym cycku, dzierżyć się maminego fartucha, dzierżeć się maminej sukni, dzierżyć się cycka*⁸, rozkaznikowe *ciąć za matką dupki skrobać* w znaczeniu ‘odczep się, wynos się, zmykaj; uciekaj, idź precz’ kierowane tylko do kogoś bardzo młodego, niedorosłego.

Obserwacje dotyczące fizyczności zawierają frazeologizmy: *ogolić się jelitem* ‘o kimś młodym, nie mającym jeszcze zarostu’ oraz *jeszcze komuś świeczka wisi* – gwarowe *świeczka* to ‘wydzielina z nosa, smarki’, frazeologizm nawiązuje zatem do obrazu zasmarkanego dziecka, które wymaga jeszcze matczynej opieki. Związki *żółto robić do pieluch, mieć jeszcze na dupie kolce od nocnioka, mleko mieć na brodzie, a kolce na dupie* nawiązują do podlegającej tabu czynności wydalania i w sposób szczególnie dobitny podkreślają niedorosłość i brak samodzielności. *Kolce na dupie*, o których mowa w dwóch ostatnich frazeologizmach, to ślady kół (gwarowe *kolca* ‘koła, kółka’) od nocnika odcisnięte na pośladkach dziecka. W obu tych przypadkach zarówno *mleko*, jak i *nocnik* konotujące treści ‘młody, niedorosły, niedojrzały, niedoświadczony’ budują metaforyczny sens tychże związków.

Młody wiek człowieka opisują także frazeologizmy z komponentami odnoszącymi się do świata przyrody, jak np. obrazowe określenie kogoś bardzo młodego *mieć jeszcze żółto w dziobie*, nawiązujące do piskłat o żółtych dziobach; *być zielony* ‘o człowieku: niedoświadczony, niedojrzały życiowo; głupi’ (kolor zielony kojarzony jest zwykle z budzącą się do życia przyrodą, świeżością, młodością, brakiem dojrzałości), *mieć (jeszcze) cielecy rozum* ‘być niedojrzałym, naiwnym, niemądrym’, gdzie cieleciu stereotypowo przypisywane są naiwność, głupota, niesamodzielność (por. Rak 2007: 87).

Na bardzo młody wiek człowieka i związane z tym niedojrzałość oraz brak doświadczenia wskazują także frazeologizmy, które zawierają, niosący określone konotacje, komponent *mleko*: *mieć mleko na brodzie, mieć mleko pod nosem, jeszcze mieć mleko w kątach*, tj. w kącikach ust; *komuś jeszcze mleko ciecze po brodzie, jeszcze komuś z brody mleko kapie* oraz lekceważąca forma kierowana do dorastającego chłopca *utrzyj sobie mleko pod nosem, utrzyj sobie mleko z brody*.

Osiąganie przez człowieka dojrzałości, przejście z etapu dzieciństwa do dorosłego życia pokazane jest we frazeologii jako proces, droga. Do dorosłości się dochodzi, dorosłość – jak cel – się osiąga: *dojść do lat, przyjsć do lat* ‘osiągnąć odpowiedni wiek; stać się pełnoletnim’. Wraz z pełnoletnością i osiągnięciem

⁸ Także ‘być nadmiernie uzależnionym od matki, zachowywać się jak dziecko’.

dojrzałości (gwarowe z *rokami* ‘w miarę dorastania’) człowiek staje się mądrzejszy, nabiera rozumu, co pokazują frazeologizmy: *mieć za sobą cielejące roki*, *mieć za sobą głupie roki* o znaczeniu ‘dojrzeć’, ale także ‘zmądrzeć’.

Do omawianej grupy związków zaliczyć także można frazeologizmy, które nie wprost odsyłają do wieku człowieka – nie zawierają bowiem komponentów bezpośrednio odnoszących się do dojrzewania i dorosłości, a jednak uznać je można za pośrednio związane z tym właśnie etapem ludzkiego życia. Są to frazeologizmy z komponentem *chleb*: *być na swoim chlebie*, *iść na swój chleb*, *żyć na swoim chlebiczku*, *zarobić na chleb*. Pokazują one, że zdolność samodzielnego pozyskania chleba pozwala rozpocząć życie na własny rachunek, będąc tym samym wyznacznikiem dorosłości i niezależności od innych (przeważnie rodziców). A zatem związki te obok podstawowego znaczenia ‘usamodzielić się’ wtórnie znaczą także ‘być / stać się dorosłym’ (Przymuszała 2017: 258).

Na pograniczu subpól *Wczesna młodość* i *Dojrzałość* lokują się związki odnoszące się do dorastającej dziewczyny, podlotka: *dziewucha // dziewczka do wydaju*, *dziewucha // panna na wydaniu*, *dziewka na wydanie*, *panna na wydaj*, *być na wydaniu*. Osiągnięcie przez młodą kobietę wieku odpowiedniego do zamążpójścia było wyznacznikiem dojrzałości i dorosłości.

Na tle omówionych grup tematycznych uderza znaczna dysproporcja ilościowa związków frazeologicznych należących do kolejnego subpola, jakim jest *Dojrzałość*⁹. W zgromadzonym materiale odnotowałam zaledwie dwa związki frazeologiczne odnoszące się do dojrzałości człowieka: *mieć (swoje) roki* oraz *mieć swój wiek* ‘być dojrzałym, pełnoletnim’, także ‘być w odpowiednim wieku do czegoś’, np. (jak najczęściej pokazują konteksty) do zamążpójścia czy ożenku.

Kolejną grupę związków określających wiek człowieka stanowią frazeologizmy z pola *Starzenie się / Starość*. Są to odnoszące się do mężczyzn nazwy: *stary dryś*, *stary grzyb*, *stary piernik*, *stary dziad*, *stary chłop*, nazwanie starej kobiety *stara skrobaka*, a także: *stary*, *ale jary*, *na starość*, *na stare lata*, *na stare roki*, *za starki*, *być przy latach*, *być w latach*, *mieć lato*, *mieć swoje lata*, *mieć lata (na karaku)*, *być starego bitu*, tj. ‘być starym’ (znaczące także ‘być starej daty, obyczajów’, ‘mieć niewspółczesne, niedzisiejsze poglądy’). Pokażną grupę stanowią również określenia niemłodych osób, które nie wstąpiły w związek małżeński. Szczególnie licznie, co może dziwić, są tu reprezentowane określenia nieżonatych mężczyzn. Świadczy to o tym, że w tradycyjnym społeczeństwie wiejskim starokawalerstwo postrzegano bardziej negatywnie niż bycie starą panną: *stara dziewa*, *stara dziewczka*, *stara ciota*, *stara ciotka*, *stara panna* – ‘niemłoda kobieta, która nie wyszła za mąż’; *stary buks*, *stary grześ*, *stary grzebieniarz*, *stary karlus*, *stary kater*, *stary kawaler*, *stary koń*, *stary pryk* – ‘niemłody mężczyzna, który się nie ożenił’. Do

⁹ Podobne spostrzeżenie poczyniła G. Dziamska-Lenart w odniesieniu do frazeologizmów polszczyzny ogólnej tworzących pola *Starość* i *Młodość* oraz *Wiek średni* (Dziamska-Lenart 2008: 126).

starokawalerstwa odnoszą się także zwroty *być bez cuchu*, *nie mieć cuchu*¹⁰, czyli ‘być starym kawalerem’.

Oprócz frazeologizmów o ogólnym znaczeniu ‘stary’ do grupy tej należą także związki wskazujące na stopień starości, z semem temporalnym ‘bardzo stary’: *stary kozub*¹¹, *stary jak grzech śmiertelny*, *stary jak świat*, *pamiętać Adama i Ewę*.

Semantycznie bliskie tej grupie związków są także inne frazeologizmy, a mianowicie: *być jedną nogą w grobie*, *być na ostatnich butach*, *być na skonaniu*, *być na śmiertelnej pościeli*, *być na umarciu* // *na umrzceniu*, *cisnąć do kierchowa*, *długo nie pociągnąć*, *gotować się na śmierć*, *pracować ku śmierci*, *patrzeć do grobu*, *patrzeć śmierci w oczy*, *śmierć komuś zagląda w oczy*, *zaglądać na Abrahama*, *zaglądać na drugi świat*, *wisieć nad grobem*, *ostatkami gonić*, *pójść na Fryszowe płonki*, *śmierdzieć kierchowie*, *ujrzeć śmierć przed oczami*, *kostucha wywija nad kimś kosą*, *nie mieć wiele do góry*, *śmierć jest u dupy*, *śmierć kogoś powoniała*, *śmierć komuś z oczu wygląda*, *śmierć chodzi komuś do dupy na wiesiady*¹², *śmierć już na kogoś czeka*, *oczy się komuś we ślup obracają*, *świecić komuś gromniczkę*.

W ich strukturze znaczeniowej oprócz semu temporalnego ‘stary / bardzo stary’ obecny jest dodatkowy sem ‘bliski śmierci’, decydujący o usytuowaniu tychże jednostek w odrębnym jednak mikropolu *Umieranie*. We frazeologizmie *pójść na Fryszowe płonki*¹³ obok komponentów znaczeniowych ‘stary’, ‘bliski śmierci’ pojawia się ponadto sem ukonkretniający przyczynę śmierci, a mianowicie ‘z powodu choroby’.

Omawiana grupa frazeologizmów o znaczeniu ‘być bliskim śmierci’ w wielu słownikach stosujących tematyczną klasyfikację materiału umieszczana jest nie w polu dotyczącym wieku i etapów życia człowieka, lecz w innych subpolach, np. w subpolu *Śmierć* (np. w słowniku eufemizmów A. Dąbrowskiej) lub *Stany fizyczne* (tak w *Słowniku polszczyzny potocznej*). Ponieważ do wydzielonego przeze mnie pola tematycznego nie zaliczam frazeologizmów o znaczeniu ‘umrzeć’ (jak np.: *dostać deską w dupę*, *nabrać ślubu ze śmiertką*, *pojechać na drugi świat*, *pójść pod sosienki*)¹⁴, w zaproponowanym przeze mnie podziale brak mikropola

¹⁰ *Cuch* w gwarach śląskich to: 1. ‘przykry, odrażający zapach; odór’; 2. ‘zmysł powonienia, węch’.

¹¹ W gwarach śląskich wyraz *kozub* znaczy m.in.: 1. pogardliwie ‘stara krowa lub koza’; 2. pejoratywnie ‘człowiek przykry, niezdolny, uparty’; 3. pejoratywnie ‘uparte zwierzę’.

¹² *Wiesiady* ‘pogawędka, plotki’.

¹³ Obrazowy frazeologizm *pójść na Fryszowe płonki* (‘o kimś starym, schorowanym, bliskim śmierci’) o peryfrastyczno-eufemistycznym charakterze zasadza się na relacji styczości i przeniesienia: sad Frysza sąsiadował bowiem z cmentarzem. Gwarowe *płonka* to ‘dzika jabłoń’, także ‘owoc tego drzewa’.

¹⁴ Na temat gwarowych frazeologizmów o znaczeniu ‘umrzeć’ pisałam w artykule *Narodziny i śmierć we frazeologii gwarowej (na przykładzie materiału śląskiego)*. Zob. (Przymuszała 2007: 105–110).

Śmierć. Za ostatni etap ludzkiego życia uznają umieranie – rozumiane jako proces, jako etap pomiędzy życiem a śmiercią, zaś śmierć pojmują jako ostateczny koniec życia, jako stan po życiu i po umieraniu.

Wśród zgromadzonych związków wyrazowych są też takie, których nie można zaklasyfikować do żadnego z wydzielonych podpól. Są to frazeologizmy o znaczeniu ogólnym, które mogą być używane dla określania osób w różnym wieku (Dziamska-Lenart 2008: 125), lub też frazeologizmy określające wiek człowieka w odniesieniu do innych osób: *komuś leci któryś* (np. *siódmy, ósmy*) *krzyżyk*, *mieć ileś* (np. *siedem, osiem*) *krzyżyków*; *było // jest komuś ileś lat // roków*, *komuś idzie któryś rok*; będące kalką z języka niemieckiego (*Jahre alt sein*) konstrukcje *być ileś lat stary*, *być w którymś* (np. *dziesiątym*) *roku stary*, *być ileś* (np.: *osiemnastą*) *lat // roków*, o znaczeniu ‘mieć ileś lat’; *jednacy starzy*, *być jednak stary*, *być jednak na starość*, *być tak // takim starym jak ktoś*, *mieć te same lata*, czyli ‘mieć tyle samo lat, być w tym samym wieku, być czyimś rówieśnikiem’.

Pod względem struktury formalnej związki wyrazowe należące do pola tematycznego WIEK I ETAPY ŻYCIA CZŁOWIEKA to wyrażenia sytuujące w czasie oraz określające człowieka w konkretnym etapie jego życia. Dominują tu jednostki z komponentem temporalnym *stary*, wskazującym na okres, którego dotyczą, wprost odsyłające do starości: *stary koń*, *stary dziad*, *stary grzyb*, *stara panna*. Liczną grupę stanowią także obrazowe, metaforyczne zwroty, zawierające w swej strukturze elementy stereotypowo kojarzone z określonymi etapami życia człowieka (*pieluchy*, *nocnik* – gwarowe *noczniok*, *mleko*, *chleb*, *grób* itp.), jak np.: *żółto robić do pieluch*, *mieć jeszcze na dupie kolce od nocznioka*, *mieć mleko na brodzie*, *iść na swój chleb*, *wisieć nad grobem* oraz zwroty zbudowane z komponentu werbalnego *być* lub *mieć* i komponentu nominalnego *wiek*, *lata*, *roki* (*być przy latach*, *mieć lata na karku*, *mieć swoje roki*, *mieć swój wiek*) (Dziamska-Lenart 2008: 126).

Analizowane frazeologizmy to jednostki o jednoznacznym wartościowaniu i wyraźnym nacechowaniu ekspresywnym. Właściwie we wszystkich subpolach przeważają związki mające charakter pejoratywny. W mikropolu *Wczesna młodość* frazeologizmy deprecjonują wartość tego okresu życia człowieka, podkreślając jego niezaradność oraz brak samodzielności i dojrzałości psychicznej. Natomiast frazeologizmy będące określeniami osób starszych mają charakter pogardliwy, lekceważący, ośmieszający. Eksponują one niedołążność, nieporadność starego człowieka, a także inne niepożądane cechy (jak np. zrzedliwość – *stary piernik* ‘stary, zrzedliwy człowiek’), często wynikające z wieku, lub cechy niestosowne, niewłaściwe do wieku (jak np. niedojrzałe zachowanie – *stary dryś* ‘człowiek starszy, zachowujący się w sposób nieodpowiedni do swego wieku’).

Należy stwierdzić, że w badanym materiale właściwie brak określeń pozytywnych. Wyjątek stanowi wyrażenie *stary, ale jary*, odnoszące się do kogoś niemłodego, ale zdrowego, silnego i sprawnego.

Nacechowanie neutralne mają natomiast frazeologizmy o znaczeniu ogólnym, używane do określenia osób w różnym wieku oraz frazeologizmy, będące określeniami dorosłości. Jak wynika z materiału, wiek średni nie wzbudza tak silnych emocji, jak początkowy i końcowy etap życia, co znajduje także wyraz w niewielkiej liczebności jednostek tego mikropola.

Związki należące do omawianego pola charakteryzują się dużą obrazowością. Frazeologizmy opisujące dzieciństwo i wczesną młodość to głównie związki o charakterze metaforycznym. Zawarte w nich komponenty odsyłają najczęściej do świata przyrody, do fizyczności człowieka, do przedmiotów i sytuacji znanych mu z życia codziennego. Zwykle służy to ukazaniu cech związanych z wiekiem, jak np. we frazeologizmie *mieć mleko pod nosem*, w którym obserwacja dotycząca fizyczności użyta została w celu ukazania niedojrzałości duchowej młodego człowieka. Natomiast zwroty, które określają umieranie, mają zwykle charakter metonimiczny i peryfrastyczny, co wiąże się z silną tabuizacją tego okresu życia człowieka.

Zauważyć również trzeba, że w strukturze semantycznej niektórych związków opisujących wiek człowieka, oprócz semów temporalnych typu 'stary', 'młody' pozwalających sytuować je w jednym polu tematycznym, występują także komponenty nietemporalne, które sprawiają, że związki te sytuują się na styku dwóch pól (np. w przypadku frazeologizmów dotyczących umierania i śmierci) lub umieszczane są w zupełnie różnych polach, np. *być zielony* 'o człowieku: niedoświadczony, niedojrzały życiowo; głupi'. Związek ten składa się z komponentów 'młody' oraz 'głupi'. Głupota stereotypowo przypisywana jest osobom niedorosłym i niedojrzałym. Obecność semu 'głupi' powoduje, że związek ten może należeć nie tylko do pola WIEK, ale także do pola CECHY PSYCHICZNE CZŁOWIEKA.

Wieloznaczność i nieostrość znaczeniowa niektórych związków sprawiają, że czasami trudno przyporządkować je do konkretnego, jednego tylko pola¹⁵. Na przykład wyrażenie *stary koń* (znane również polszczyźnie ogólnej) odnosi się nie tylko do dorosłego mężczyzny lub mężczyzny, który nie wstąpił w związek małżeński, ale także w sposób poufały określa dorastającego chłopca. Podobną trudność sprawia wyrażenie *za chłopca // za synka*, znaczące zarówno 'w okresie kawalerskim', jak i 'w czasach chłopięcych', a także 'w czasach młodości'¹⁶. Na znaczenie związku *stary kłak*¹⁷, oprócz semu temporalnego 'stary', składają się jeszcze inne, pozostające względem siebie w relacji równorzędności, komponenty znaczeniowe, jak 'chudy', 'ruchliwy', 'żywoty', pozwalające na umieszczenie

¹⁵ Podobne spostrzeżenia poczyniła G. Dziamska-Lenart (2008: 126).

¹⁶ Sam wyraz *synek* jest polisemiczny, mający znaczenia: 1. 'mały chłopiec'; 2. 'młody chłopak; podłotek'; 3. 'adorator, kawaler'; 4. 'narzeczony'.

¹⁷ *Kłak* to wyraz wieloznaczny, znaczący m.in.: 1. 'szypułka ptasiego pióra'; 2. 'kiełek ziemniaka'; 3. 'pozostałość zebranych roślin; badył, nać'; 4. 'nowo wyrosły pęd drzewa'.

wyrażenia w różnych polach tematycznych, np. WIEK CZŁOWIEKA, ale także WYGLĄD czy ZACHOWANIE. Inny jeszcze frazeologizm *nie jest dobrze z kimś* 'ktoś jest ciężko chory, bliski śmierci' może być zarówno elementem pola *Umieranie*, jak i *Choroba*.

W omawianym materiale obok frazeologizmów zarejestrowanych tylko w gwarze (np.: *być starego bitu*, *stary jak grzech śmiertelny*, *pamiętać Adama i Ewę*, *pójść na Fryszowe płonki*, *śmierć chodzi komuś do dupy na wiesiady*) znalazło się także wiele związków współnoodmianowych, występujących również w polszczyźnie ogólnej, jak np.: *mieć mleko pod nosem*, *trzymać się* (gwarowe *dzierżyć się*) *ma minego fartucha*, *mieć żółto w dziobie*, *stary*, *ale jary*, *stary koń*, *stary grzyb*, *stara panna*. Zasób gwarowych jednostek należących do omawianego pola od jednostek języka ogólnego odróżnia wyraźnie zauważalny brak gwarowych określeń poszczególnych okresów życia człowieka, jak: *cielące* // *szczeniące lata*, *wiosna życia*, *jesień* // *zmierzch życia*, *wiek balzakowski*, *matuzaleмовy wiek*, *trzeci wiek*, *podeszły wiek*, *sędziwe lata* itp., tak licznych natomiast w polszczyźnie ogólnej.

Na zakończenie stwierdzić należy, że frazeologizmy dotyczące wieku człowieka, choć liczne, stanowią jedynie dopełnienie niezwykle pojemnego pola tematycznego, jakim jest WIEK I ETAPY ŻYCIA CZŁOWIEKA, pola tworzonego głównie przez gwarowe leksemy o wyraźnym nacechowaniu ekspresywnym. W całościowym opisie wskazanego pola są to elementy wymagające jednak dalszych, pogłębionych badań.

SUMMARY

DIALECTAL IDIOMS DETERMINING THE AGE OF THE HUMAN BEING (BASED ON THE MATERIAL OF THE SILESIAN)

The article contains a semantic and formal analysis of a selected group of phraseological compounds (collected 150 units) recorded in Silesian dialects and talking about the human age. The collected phraseologies creating a thematic field of general importance AGE AND STAGES OF HUMAN LIFE are divided and characterized within five sub-fields: Childhood, Early youth, Maturity, The process of growing old / Senility and Death. The phraseology of the discussed field is characterized by big imagination, negative evaluation, strong expressive features, multi meaning and semantic blur.